

МЕТОДИКА РОЗРОБКИ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розкрито принципи розробки фахових текстів, які ставлять вимоги до відповідності текстових матеріалів змістові шкільного предмету "Художня культура" та курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)", культурологічної спрямованості фахових текстів, врахування кваліфікаційних характеристик праці вчителя художньої культури. Описано розробку навчальних текстів за п'ятьма рівнями професійної спрямованості з опису історико-культурних особливостей та культурних атрибутів мистецьких творів, соціально-культурних характеристик та соціально-культурних взаємодій персонажів, аналізу художньої форми творів. Наведено результати їх навчальної апробації.

Ключові слова: майбутні вчителі художньої культури, фахові тексти з художньої культури, методика розробки фахових текстів, принципи розробки фахових текстів, рівні професійної спрямованості фахових текстів із художньої культури.

Постановка проблеми. Важливою складовою сучасної праці вчителя є комунікативна діяльність у педагогічному процесі. У вітчизняних вишах значна увага приділяється формуванню мовних навичок під час професійної підготовки майбутніх учителів. На вирішення цих важливих завдань спрямовано дисципліну "Українська мова (за професійним спрямуванням)", що викладається студентам нефілологічних спеціальностей. За змістом типової програми означеного курсу передбачено використання фахових текстів у переважній більшості навчальних вправ [11, с. 645-662]. Тому забезпечення належної якості української мовної підготовки майбутніх учителів неможливе без актуалізації проблеми розробки фахових текстів, що містять необхідну термінологію відповідно до обраного напрямку вчительської праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження й публікації останніх років із питань удосконалення української мовної підготовки майбутніх педагогів-нефілологів можна умовно поділити на дві групи. До першої групи увійшли доволі численні наукові й методичні праці загального характеру (Л. С. Гапонова, В. М. Голенко, О. Л. Дженджеро, І. П. Дроздова, Н. В. Леонова, О. В. Любашенко), де розкрито основні положення та результати української мовної підготовки бакалаврів усіх освітніх напрямів. На педагогічних засадах комунікативного підходу до такої підготовки в основу чотирьох видів пізнавальної діяльності студентів на заняттях (аудіювання, слухання, читання, говоріння) покладено загальні нормативно-стильові принципи спілкування у професійно-виробничому середовищі [2-4; 6]. В означених працях презентовано також науковий підхід, коли для занять з української мови пропонується значно текстів і вправ із підготовки студентів до наукової роботи [3; 6]. Аналіз розглянутих досліджень довів відсутність чіткого професійного спрямування пропонованих методик і засобів української мовної підготовки студентів за обраним фахом майбутньої праці.

Другу групу складають наукові й методичні праці (В. В. Борисенко, З. Д. Варавкіна, К. Я. Климова, Н. В. Тільняк, Н. І. Чабан, О. Д. Яковенко, Г. В. Янковська), що стосуються проблем української мовної підготовки бакалаврів за окремими освітніми напрямами, зокрема, економічним, педагогічним, технічним, юридичним тощо. Ці дослідження базуються на принципах компетентісно-діяльнісного підходу з акцентуванням уваги на професійних функціях і кваліфікаційних характеристиках праці у процесі української мовної підготовки студентів. Відповідно в методиках і засобах мовної підготовки знайшли відображення вправи й завдання з елементами майбутньої професійної діяльності за обраним фахом [1; 5; 7; 10; 12-13].

На жаль, у проаналізованих дослідженнях і виданнях не знайшли достатнього висвітлення питання української мовної підготовки майбутніх вчителів художньої культури. Поза увагою лишився аспект створення цілеспрямованих фахових текстів із української мови для бакалаврів, які обрали кваліфікацію вчителя художньої культури.

Зважаючи на означене, **метою статті** є обґрунтування методики розробки фахових текстів із української мови для майбутніх учителів художньої культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до вимог типової програми курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)", практичній роботі студентів на заняттях передуює робота з фаховими текстами [11, с. 645-646]. В основу пропонованої методики розробки фахових текстів

ефективності для української мовної підготовки майбутніх вчителів художньої культури було покладено систему принципів, а саме:

1. Принцип відповідності фахових текстів змістові навчальних програм, підручників і посібників зі шкільного предмету "Художня культура" для учнів 9-х, 10-х та 11-х класів [9, с. 10]. Згідно з цим принципом тексти щодо історико-культурних явищ і художньо-мистецьких творів повинні містити описи різної жанрової спрямованості (драматургічного, образотворчого, музичного, хореографічного мистецтва тощо).

2. Принцип культурологічної спрямованості вимагає наявності у фахових текстах основного масиву професійної термінології, якою оперує вчитель художньої культури в ході аналізу культурних об'єктів і явищ, узагальнення їх характеристик у системі культурогенезу, тлумаченні культурних смислів та міжкультурних взаємодій.

3. Принцип компетентнісного підходу враховує кваліфікаційні вимоги до знань і умінь вчителя з організації пізнавальної діяльності учнів як на уроках з опанування художньої культури, так і у фаховій позаурочній роботі під час гурткових занять, шкільних екскурсій тощо).

4. Принцип опертя на змістовий матеріал типової програми курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)" забезпечує поєднання культурологічної спрямованості фахових текстів із можливістю їх трансформації та обробки за лексичним, граматичним, орфографічним, пунктуаційним, акцентуаційним мовними рівнями.

Досвід багаторічної української мовної підготовки майбутніх учителів художньої культури в Херсонському державному університеті довів доцільність розробки фахових текстів залежно від рівня професійної спрямованості текстового матеріалу [8]. Пропоновані рівні професійної спрямованості навчальних текстів враховують як жанр описаних художньо-мистецьких творів, так і історико-художню значущість зображених в описах культурних явищ.

Перший рівень професійної спрямованості склали тексти з історико-культурного опису зображеного в мистецьких творах або культурних подіях суспільства. Текстову інформацію побудовано з урахуванням відомостей про історичний період розвитку суспільства й пануючі в цей період культурно-філософські погляди. Наприклад, зображені події відбуваються на початку століття або в період між 1810-1820 роками. Другий рівень професійної спрямованості фахових текстів стосується культурних атрибутів мистецького твору або описаного культурного явища. Такого роду інформація відображає умови, де відбуваються події (зображення або опис краєвидів, фонових споруд, приміщень) та матеріальні речі, які оточують діючих осіб (меблі, одяг, побутові речі, аксесуари).

Розробку навчальних текстів третього рівня професійної спрямованості здійснено на основі соціально-культурних характеристик зображених персонажів, зокрема, демографічних (вік, стать), етнічних (раса, народність, нація), соціально-територіальних (мешканці міста, села, району, області), класових (верстви, класи, касти), професійних (належність до професії або корпоративу). Текстові матеріали цього рівня вказують на об'єктивні стосунки між персонажами. Так про родинні й сімейні стосунки можна судити, якщо у творі зображено сина, доньку, батька, матір; професійні стосунки наявні в зображенні начальника, підлеглого, бригади робітників, артілі бурлаків тощо. Наприклад, картина Мане зображує сцену в нічному барі "Фолі-Бержер" у Парижі, де барменка приймає замовлення від клієнта. Фахові тексти четвертого рівня професійної спрямованості побудовано залежно від соціально-культурних взаємодій діючих у творах персонажів. За допомогою текстового опису зображених поз і рухів персонажів створюється уявлення про їхнє емоційне ставлення до подій та інших людей. У таких описах важливими є також характеристики особливостей погляду й міміки (дивиться на глядача або предмет, сумний вираз обличчя або посміхається комусь). Зокрема, у згаданій картині Мане жінка-бармен дивиться на глядача, проте її зображення у дзеркалі позаду свідчить про зосередженість уваги на клієнтові, що стоїть осторонь.

Навчальна інформація у текстах п'ятого рівня професійної спрямованості диференціюється залежно від опису художньої форми мистецьких творів: композиційної форми, що включає сюжетні та позасюжетні структурні елементи (авторські відступи, групування персонажів, наявність та роль оповідача в структурі твору); сюжетної форми, де аналізуються елементи сюжету (пролог, експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, ретардація, розв'язка, епілог); образної форми з описом образів персонажів; мовної форми, коли йдеться про способи організації мови. Наприклад, в образотворчому мистецтві увага приділяється колориту, світлотіні, манері письма.

За описаною методикою було створено комплекс із тридцяти навчальних текстів різного рівня професійної спрямованості в галузі художньої культури. Необхідно підкреслити, що у фахових текстах усіх рівнів інформацію дібрано з урахуванням можливостей подальшого аналізу текстового матеріалу на заняттях із курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)". Внаслідок у ході розробки текстів кожного професійного рівня перевага надавалась культурологічній інформації змішаного характеру, де угруповано текстові матеріали різних мовних рівнів – лексичного, граматичного, орфографічного, пунктуаційного, акцентуаційного.

Створені тексти апробовано на заняттях з курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)" для студентів 2-го й 3-го курсів факультету культури і мистецтв Херсонського державного університету, які отримують кваліфікацію вчителя художньої культури за рівнем вищої освіти "бакалавр". Перший груповий потік склали 85 студентів контрольних груп, де українська мова викладалась у 2014-2016 рр.; другий потік об'єднав 92 осіб зі студентів експериментальних груп, які вивчали українську мову в 2015-2017 рр. У контрольних групах в аудиторній та позааудиторній роботі використовувались навчальні тексти, наведені в рекомендованих типовою навчальною програмою посібниках і підручниках з курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)". На заняттях та у ході самостійної роботи студентів експериментальних груп перевага надавалась комплексів фахових текстів із художньої культури, розробленим за описаною багаторівневою методикою.

По закінченні названого курсу в контрольних та експериментальних групах аналізувались уміння й навички усного й писемного мовлення, зорієнтованого на професійну специфіку вчителя художньої культури. Аналітична диференціація кількісних показників враховувала чотири рівні вияву студентами навчальних досягнень: вищому рівневі відповідали навчальні результати з оцінкою "відмінно", рівень вище середнього склали навчальні досягнення з оцінкою "добре", до середнього рівня умовно було віднесено задовільні результати й низькому рівневі були притаманні незадовільні результати навчальних досягнень майбутніх вчителів художньої культури.

Зокрема, в експериментальних групах відзначено у 9,7% студентів навчальні досягнення високого рівня та у 61,1% осіб навчальні досягнення вище середнього рівня. У той же час аналогічні показники зафіксовано в 5,6% та 43,9% юнаків та дівчат контрольних груп. Результати середнього й низького рівнів показали 27,1% та 2,1% студентів експериментальних груп і відповідно 46,9% та 3,6% студентів контрольних груп. У ході якісного аналізу виявилось, що порівняно з контрольними групами юнаки й дівчата експериментальних груп доречно використовували в мовленні власне термінологічну лексику та культурологічні професіоналізми, менше припускались помилок у вживанні поширених дієслівних форм у фаховому спілкуванні з культурологічних проблем під час виконання усних та письмових вправ.

Висновки. Аналіз сучасних наукових досліджень і публікації з питань удосконалення української мовної підготовки майбутніх вчителів художньої культури актуалізував проблему розробки цілеспрямованих фахових текстів з культурологічним змістом. Пропоновану в ході дослідження методику розробки фахових текстів із української мови для майбутніх учителів художньої культури обґрунтовано принципами: відповідності текстового матеріалу змістові шкільного предмету "Художня культура"; культурологічної спрямованості фахових текстів; компетентнісного підходу з урахуванням кваліфікаційних вимог до праці вчителя художньої культури; опору на змістовий матеріал типової програми курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)".

У ході науково-дослідної роботи доведено ефективність методики розробки фахових текстів залежно від рівня професійної спрямованості текстового матеріалу з художньої культури. Пропоновані п'ять рівнів професійної спрямованості навчальних текстів достатньою мірою презентують художньо-культурну значущість фахової інформації. Кількісні та якісні результати апробації запропонованої методики на заняттях із курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)" для студентів факультету культури і мистецтв Херсонського державного університету дають підстави стверджувати про навчальну ефективність комплексу фахових текстів у формуванні фахових комунікативних навичок майбутніх вчителів художньої культури.

Перспективи подальших досліджень потребують удосконалення методики розробки фахових текстів для майбутніх вчителів художньої культури, де репрезентовано навчальні матеріали з описами творів музичного й хореографічного мистецтв.

Використані джерела

1. Борисенко В. В. Формування мовленнєвої професійної компетенції майбутніх фахівців економічного профілю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2010. 296 с.
2. Гапонова Л. Є., Голенко В. М., Леонова Н. В. та ін. Українська мова (за професійним спрямуванням): Навч. посіб. Дніпропетровськ, 2012. 118 с.
3. Дженджеро О. Л. Творча самостійна робота студентів неспеціальних факультетів у процесі вивчення дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)". *Вісн. Чернігівського нац. пед. ун-ту.* Серія: Пед. науки. 2016. № 135. С. 167–171.
4. Дроздова І.П. Теоретико-методичні засади розвитку українського професійного мовлення студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Херсон, 2011. 450 с.
5. Климова К.Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів: монографія. Житомир, 2010. 560 с.
6. Любашенко О.В. Лінгводидактичні стратегії навчання української мови студентів неспеціальних факультетів вищих навчальних закладів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2008. 474 с.

7. Тільняк Н. В. Реалізація комунікативно зорієнтованого підходу до навчання української мови бакалаврів технічних спеціальностей: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2015. 19 с.
8. Чабан Н. І. Збірник фахових текстів із завданнями з дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)": методичне забезпечення контролю навчальних досягнень студентів факультету культури і мистецтв. Херсон, 2015. 47 с.
9. Чабан Н. І. Методика викладання художньої культури: Програма навчальної дисципліни освітньо-професійної підготовки спеціаліста спеціальностей 7.02020501 Образотворче мистецтво, 7.02020201 Хореографія, 7.02020401 Музичне мистецтво. Херсон, 2014. 11 с.
10. Чабан Н.І. Організація описової роботи майбутніх юристів на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням). *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 31 жовтня. 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 384-386.
11. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник для студ. вищ. навч. закладів Київ, 2011. 696 с.
12. Яковенко О. Д., Варавкіна З. Д. Методичні вказівки до самостійної роботи студентів з курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)" для студентів економічних спеціальностей денної та заочно-дистанційної форм навчання. Київ, 2013. 28 с.
13. Янковська Г. В. Українська мова для юристів: навч. посібник. Київ, 2011. 390 с.

Chaban N.

METHODS OF DEVELOPING UKRAINIAN PROFESSIONAL TEXTS FOR FUTURE ARTISTIC CULTURE TEACHERS

The article is devoted to the methodology of the Ukrainian professional texts development for future artistic culture teachers. The methodology for the development of professional texts requires the application of a number of principles. The principle of the correspondence of professional texts to the content of the school subject "Art Culture" for the pupils of the 9th-11th grades requires the description of cultural phenomena and artistic works of different genres in the texts. The principle of culturological orientation proves the necessity of widespread use of professional terminology used by the teacher of artistic culture in school work. The principle of a competent approach takes into consideration the qualification requirements for the knowledge and skills of the artistic culture teachers in the educational and professional extra-curricular activity. The principle of the content support in the typical program of the course "Ukrainian language (for professional direction)" provides a combination of cultural orientation of professional texts with the possibility of their further use during lexical, grammatical, orthographical, punctuation and accentuation analysis by students at classes.

The proposed methods involve the development of professional texts in five levels of professional direction, depending on the genre of the described artistic works and historical significance depicted in the descriptions of cultural phenomena. The texts of the first level of professional direction contain a historical and cultural description depicted in artistic works or cultural phenomena of society. Text information characterizes the historical period of cultural events and the dominant cultural and philosophical views in society. Professional texts of the second professional level describe the cultural attributes of an artistic work. Such attributes relate to conditions where cultural events occur, and material things being depicted. The development of the third level textbooks is based on the socio-cultural characteristics of the depicted characters. Professional texts of the fourth level are constructed depending on the socio-cultural interactions of characters acting in the works of art. The educational information of the fifth level texts characterizes the artistic form of artistic works (compositional, plot, figurative, linguistic).

The developed complex of thirty different levels textbooks has been tested at the classes in the course "Ukrainian language (for professional direction)" for the 2nd and 3rd year students of the Faculty of Culture and Arts at Kherson State University. The obtained results of quantitative and qualitative analysis have proved the educational effectiveness of the Ukrainian professional texts developing technics for future teachers of artistic culture.

Key words: *future teachers of artistic culture, professional texts on artistic culture, methods of developing professional texts, principles of professional texts development, levels of artistic culture professional texts direction.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.2018 р.